

ЩОДО ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ПОРЯДКУ СТВОРЕННЯ (ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ) НЕКОМЕРЦІЙНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ



*Л. В. Машковська,
здобувач кафедри
господарського права і
процесу Національного
університету «Одеська
юридична академія»*

Некомерційні організації є видом суб'єктів господарської діяльності, самостійність яких передбачена чинним господарським законодавством. Некомерційну діяльність здійснюють суб'єкти, створення (державну реєстрацію) яких окреслено спеціальним законодавством, що обумовлює **актуальність** дослідження його специфічних рис та особливостей регулювання. Особливості правової природи поняття та ознак некомерційних суб'єктів досліджують такі вчені-правознавці, як В. Щербина, О. Вінник, Д. Задихайло, Н. Саніахметова, О. Подцерковний, І. Зятковський, О. Шевченко, Я. Буздуган та ін., але в роботах українських правознавців не знайшла повного висвітлення проблема порядку створення зазначених суб'єктів.

Метою цієї статті є дослідження особливостей порядку та правових аспектів створення некомерційних суб'єктів господарської діяльності з урахуванням їх державної реєстрації як чинника та головного елемента легалізації. У літературі немає єдності поглядів щодо того, як називати процедуру державного підтвердження законності входження суб'єкта господарювання в економічний оборот – легалізацією чи легітимацією [1, 394]. Натомість традиційно ці поняття розмежовуються в конституційному і міжнародному праві, коли під легітимацією розуміється процедура суспільного визнання законності державної влади, а під легалізацією – наділення певного документа чи особи юридичними характеристиками [2, 465]. Крім того, поняття легалізації прямо використовується в законодавстві України (на відміну від легітимації) як інститут підтвердження реєстрації осіб, дійсності документів тощо.

Під легалізацією звичайно розуміється здійснення суб'єктом низки послідовних юридично значущих дій, спрямованих на набуття прав і обов'язків підприємця (правосуб'єктності). І в цьому плані легалізація має розглядатися як сукупність двох груп правових дій: внутрішніх і зовнішніх. Відповідно, легалізація характеризується ініціативною стадією, проходить через організаційну складову і закінчується формалізацією [3, 164]. Здійснення господарської діяльності без відповідної легалізації тягне за собою господарсько-правову (ст. 240 ГК України), адміністративну (ст.ст. 160-2, 164 КпАП України) і кримінальну (ст.ст. 202–203, 205 КК України) відповідальність.

Ці відносини мають господарсько-правову природу, оскільки виникають з приводу організації господарської діяльності, що відповідає предмету регулювання ГК України [4, 35]. Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців є засвідченням факту створення або припинення юридичної особи, факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру [5, 270].

15 травня 2003 р. прийнято Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» (надалі – Закон), який набрав чинності з 1 липня 2004 р., тому розглядати порядок державної реєстрації некомерційних суб'єктів необхідно виходячи із загальних положень зазначеного Закону. Порядок проведення держав-

Стаття присвячена розкриттю поняття, порядку та умов державної реєстрації некомерційних суб'єктів господарювання як виду суб'єктів господарського права, спрямованої на легалізацію їх діяльності, що є обов'язковою умовою створення зазначених суб'єктів.

Ключові слова: некомерційні суб'єкти господарювання, легалізація, державна реєстрація, державний реєстр, реєстраційні дії

ної реєстрації включає, зокрема:

- перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, що вказані в реєстраційній картці;
- перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації;
- внесення відомостей про особу до Єдиного державного реєстру.

У спеціальній літературі висловлюється чимало різних думок щодо місця та значення інституту державної реєстрації суб'єктів господарювання. Державна реєстрація – це необхідна умова здійснення підприємницької діяльності, у тому числі і некомерційної, юридичними особами та фізичними особами-підприємцями, що є елементом легітимації підприємництва і має конститутивне значення. З одного боку, вона є одним із етапів створення юридичних осіб і закріплення статусу фізичних осіб-підприємців, а з іншого, – це певна процедура, пов'язана з діяльністю органів державної реєстрації, що здійснюють попередній державний контроль за входженням суб'єктів у господарський обіг [6, 665]. Принципами державної реєстрації є: принцип публічності (прозорості), принцип загальновідомості, принцип достовірності, принцип оплатності, заявний (явочний) принцип [7, 245]. Заслугує на увагу висновок про те, що процедура легалізації підтверджує правомірність мети, а також дій, які спрямовані на досягнення цієї мети. Посилаючись на принцип правомірності, В. Кравчук пропонує поділ колективних утворень на такі, що переслідують неправомірні й правомірні цілі, та виділяє особливості державної реєстрації громадських утворень [9, 18–20]:

- через другорядність цілей утворення організації відбувається без відокремлення чи об'єднання майна;
- необхідно передбачити можливість засвідчення факту як створення чи припинення юридичної особи, так і факту набуття чи позбавлення організації статусу юридичної особи;
- відсутність різниці між засновниками, учасниками і членами організації, за якої неможливо надавати при реєстрації фіксований перелік осіб;
- є організації, в яких відсутні особи, які постійно можуть вчиняти юридичні дії від їх імені (особливо – підписувати договори);
- відсутність статутного фонду;
- є організації, яким із набуттям статусу юридичної особи не надається ідентифікаційний код ЄДРПОУ.

Звертаючись до зарубіжного досвіду країн з давніми демократичними традиціями, необхідно зазначити, що у більшості з них, зокрема у Сполученому Королівстві Великобританії та Пів-

нічній Ірландії, США, Швеції, Австралії існують інститути неприбуткового сектора, найбільш поширеними серед яких є місцеві співтовариства (community centres, village centres), сусідські співтовариства (neighborhood associations) та сусідські трасти (neighborhood trusts). Зазначені інституції є благодійницькими та переважно функціонують у формі асоціацій і трастів, легалізація яких не потребує створення юридичної особи. Вибір організаційно-правової форми передусім залежить від поглядів засновників на управління власністю. Якщо засновником є одна особа, яка має кандидатури на роль «довірчих власників», то, як правило, обирається форма трасту. Якщо засновників декілька або є бажання мати можливість у подальшому змінити керівний орган, обирається форма асоціації. Отримати статус юридичної особи та відповідні гарантії учасників від особистої фінансової відповідальності неприбуткової організації можуть після реєстрації, так званої, інкорпорованої асоціації, створення якої може відбуватися у формі товариства з обмеженою відповідальністю, суспільно корисного товариства або кооперативу, благодійницької компанії, благодійницької інкорпорованої організації [8, 99–100].

У порядку ч. 4 ст. 3 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» Міністерство юстиції України та його територіальні органи здійснюють реєстрацію (легалізацію) об'єднань громадян (у тому числі професійних спілок та їх об'єднань), благодійних організацій, політичних партій, творчих спілок та їх територіальних осередків, адвокатських об'єднань, торгово-промислових палат, асоціацій органів місцевого самоврядування, інших установ та організацій, визначених законом, та видають виписку з Єдиного державного реєстру, оформлену державним реєстратором у відповідному виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або у районній, районній у містах Києві та Севастополі державній адміністрації за місцезнаходженням юридичної особи. На думку автора статті – це попередня реєстрація некомерційного суб'єкта.

Окрім цього новостворений суб'єкт має здійснити спеціальну реєстрацію в органі податкової інспекції, що, відповідно, також є підставою для його легалізації та надання статусу некомерційного. Реєстрація у Міністерстві юстиції та його регіональних відділеннях регулюється численними відомчими актами зазначеного державного органу. Зокрема, відповідне Положення про Єдиний реєстр громадських формувань від 19 грудня 2008 р. установлює порядок створення, ведення Єдиного реєстру громадських формувань і користування ним.

Єдиний реєстр громадських формувань – це

електронна база даних, яка містить відомості про легалізацію (реєстрацію):

- політичних партій: політичних партій, обласних, міських і районних організацій політичних партій та інших структурних утворень політичних партій;
- громадських організацій: всеукраїнських, міжнародних, місцевих громадських організацій, їх спілок, місцевих осередків всеукраїнських, міжнародних громадських організацій; філіалів, відділень, представництв та інших структурних осередків громадських (неурядових) організацій іноземних держав на території України; первинних, місцевих, обласних, регіональних, республіканських, всеукраїнських профспілок, їх об'єднань, організацій профспілок; місцевих, обласних, республіканських Автономної Республіки Крим, міжнародних організацій роботодавців, місцевих, обласних, республіканських, всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців; всеукраїнських, місцевих асоціацій кредитних спілок;
- благодійних організацій: всеукраїнських, міжнародних, місцевих благодійних організацій, відділень, філій, представництв всеукраїнських, міжнародних благодійних організацій;
- творчих спілок: всеукраїнських творчих спілок, їх місцевих осередків, регіональних (місцевих) творчих спілок;
- торгово-промислових палат: торгово-промислової палати України, торгово-промислової палати Автономної Республіки Крим, регіональних торгово-промислових палат;
- постійно діючих третейських судів;
- статутів: статуту Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, статутів інших фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, статутів територіальних громад;
- асоціацій органів місцевого самоврядування;
- адвокатських об'єднань, тощо.

Крім того, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок легалізації об'єднань громадян», якою 2011 р. внесено зміни до порядку введення Укрдержреєстру, зазначено, що легалізація всеукраїнських об'єднань громадян і міжнародних громадських організацій здійснюється Укрдержреєстром, їх місцевих осередків та місцевих об'єднань громадян – структурними підрозділами головних управлінь юстиції Мін'юсту в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі, а також районних, районних у містах, міських (міст обласного значення), міських, районних, міжрайонних управлінь юстиції, що забезпечують реалізацію повноважень Укрдержреєстру, виконавчими органами сільських, се-

лицьких, міських рад. Нещодавно було прийнято ще низку урядових постанов, зокрема щодо зміни розміру збору за реєстрацію об'єднань громадян (Про порядок справляння і розміри збору за реєстрацію об'єднань громадян від 26 лютого 1993 р.), порядку реєстрації символіки об'єднань громадян та порядку реєстрації філіалів, відділень, представництв та інших структурних осередків громадських (неурядових) організацій зарубіжних держав в Україні.

Реєстрація некомерційних суб'єктів господарювання в органах податкової інспекції теж передбачає внесення відомостей у відповідний реєстр. Наказом ДПА від 24 січня 2011 р. затверджене Положення про Реєстр неприбуткових установ та організацій. Включення неприбуткової установи чи організації до Реєстру проводиться органом державної податкової служби за їх місцезнаходженням з присвоєнням відповідної ознаки неприбутковості. Для внесення до Реєстру неприбуткова установа або організація повинна подати до органу державної податкової служби за її місцезнаходженням реєстраційну заяву, а також копії установчих документів.

Органи державної податкової служби можуть проводити перевірку відомостей, що містяться в поданих документах. За результатами розгляду заяви, установчих документів органом державної податкової служби за місцезнаходженням неприбуткової установи чи організації приймається рішення про: внесення, повторне внесення неприбуткової установи або організації до Реєстру; відмову у внесенні неприбуткової установи або організації до Реєстру; присвоєння неприбутковій установі або організації іншої ознаки неприбутковості.

Реєстр включає такі види відомостей про неприбуткові установи та організації:

- *ідентифікаційні* – найменування та код з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України неприбуткової установи та організації;
- *довідкові* – відомості про місцезнаходження, телефон неприбуткової установи чи організації, прізвища, імена та по батькові керівника, головного бухгалтера, засновників, реєстраційні номери облікової картки платника податків або серії та номери їх паспортів (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний податковий орган і мають відмітку у паспорті);
- *реєстраційні* – відомості про реєстрацію в органах державної влади, про взяття на облік – зняття з обліку в органах державної податкової служби;
- *економічні* – відомості, які характеризують

фінансово-економічні показники господарської діяльності неприбуткової установи чи організації та справляння податку на прибуток.

Ознака неприбуткової організації або установи, яка, власне кажучи, і дає право на особливий режим оподаткування, надається платникові податків тільки при включенні його в Реєстр неприбуткових організацій і установ. Серед дослідників побутує думка, що якщо організація до Реєстру не внесена, неприбутковою вона не вважається і ніякого спеціального режиму оподаткування не має [11, 64]. Але це припущення спростовує відповідна судова практика, зокрема Вищий господарський суд в одному зі своїх рішень зазначив, що сам по собі факт невнесення відповідача до Реєстру неприбуткових організацій може свідчити про порушення встановленого порядку реєстрації, однак не нівелює статусу відповідача як некомерційної організації й не є свідченням прибутковості її діяльності [12].

Реєстр неприбуткових організацій і установ – це автоматизована систем збору, накопичення і обробки даних про неприбуткові організації і установи, які відповідно до законодавства звільнюються від сплати податку на прибуток (звідси,

з погляду податкового законодавства, вони і іменуються неприбутковими).

Отже, на підставі результатів проведеного дослідження можливо зробити такі **ВИСНОВКИ**:

- на некомерційних суб'єктів господарювання поширюються загальні правила легалізації (законності) їх створення та подальшої діяльності;
- державна реєстрація зазначених суб'єктів є необхідним обов'язковим чинником їх створення та здійснення ними діяльності;
- для деяких некомерційних суб'єктів встановлено окрему процедуру легалізації – шляхом повідомлення;
- створення некомерційних суб'єктів вимагає проходження декількох обов'язкових режимів державної реєстрації: попередній, який здійснюється Міністерством юстиції та його відповідними територіальними органами, основний, який здійснює державний реєстратор, та податковий;
- державна реєстрація некомерційного суб'єкта означає його включення до відповідних реєстрів, що надає право зазначеному суб'єкту на пільгове оподаткування згідно з його правовим статусом.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Хозяйственное право : учеб. / под ред. В. К. Мамутова. – К. : Юринком Интер, 2002.
2. Жуковська Н. Ю. Легітимність // Юридична енциклопедія : у 6 т. / ред. кол. : Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2001. – Т. 3.
3. Предпринимательское право Украины : учеб. / под ред. Р. Б. Шишки. – Х. : Эспада, 2001.
4. Квасніцька О. О. Державна реєстрація суб'єктів господарювання як інститут господарського права / О. О. Квасніцька // Юридичний вісник. – 2007. – № 3. – С. 34-38.
5. Саниахметова Н. А. Хозяйственный Кодекс Украины : комментарий / Н. А. Саниахметова. – Х. : Одиссей, 2004.
6. Квасніцька О. О. Цілі, принципи та функції державної реєстрації суб'єктів підприємництва / О. О. Квасніцька // Актуальні проблеми держави і права. – 2004. – Вип. 22. – Одеса : Юрид. літ. – С. 663-668.
7. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України : 2-е вид., перероб. і допов. / за ред. Г. Л. Знаменського, В. С. Щербини. – К. : Юринком Интер, 2008. – 720 с.
8. Мішина Н. В. Конституційно-правове регулювання діяльності органів самоорганізації населення: порівняльно-правове дослідження : монографія / Н. В. Мішина ; Одеська нац. юрид. акад. – О. : Друкарський дім, 2009.
9. Кравчук В. Визначення сфери застосування інституту юридичної особи / В. Кравчук // Право України. – 1998. – № 4. – С. 18-20.
10. Дутчак А. Про державну реєстрацію неприбуткових організацій / А. Дутчак // Юридичний журнал. – 2004. – № 12. – С. 33-35.
11. Иванов Ю. Осторожно! Неприбыльные организации / Ю. Иванов // Бизнес. – 1999. – № 27. – С. 62-67.
12. Постанова Вищого господарського суду України від 19 грудня 2006 р. № 21/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

Машковская Л. В. Относительно юридической природы порядка создания (государственной регистрации) некоммерческих субъектов хозяйствования

Статья посвящена раскрытию понятия, порядка и условий государственной регистрации некоммерческих субъектов ведения хозяйства как вида субъектов хозяйственного права, направленной на легализацию их деятельности, что является обязательным условием создания указанных субъектов.

Ключевые слова: некоммерческие субъекты ведения хозяйства, легализация, государственная регистрация, государственный реестр, регистрационные действия

Mashkovska Larysa. Regarding the legal nature of creation (state registration) of non-commercial economic subjects

The article is dedicated to defining of the concept, creation, order and terms of state registration of non-commercial economic subjects as the type of economic legal entities, that is aimed for legalization of their activity and is the obligatory condition of their creation.

Key words: non-commercial economic subjects, legalization, state registration, state register, registration actions